

FÖRKÖLI GÁBOR

Szépség és blöff

BOGNÁR PÉTER: BULVÁR

Magvető Kiadó
Budapest, 2012
104 oldal, 2290 Ft

Bognár Péter verseskötve egyéni és máséval összetéveszthetetlen lírai nyelvet dolgoz ki. Ehhez képest szinte eltörpül annak jelentősége, hogy a könyv tematikáját tekintve éppen a bulvárhírek világából indul ki. Mire is gondolkodok?

Aki már nézett kereskedelmi csatornán híradót, az tudni fogja, hogy nincs olyan képtelen és véres tragédia, amelyről nem számolnak be a médiában. Bognár Péter pedig úgy döntött, hogy egy ilyen, félig-meddig kitalált, de egyébként nagyon is valószínű, kegyetlen eseménysorozat lesz kötetének vezérfonala. A történet szerint Elemi Ferencet fejbe találja egy golyó, amelyet vagy neki, vagy egy vadkannak szántak. Ezután brutális alvilági leszámolások kezdődnek, amelyekben természetesen úgynevezett magyar vállalkozók és politikusok a főszereplők. A rendőrség persze nyomozni kezd, és a kötet lírai énje is a kötelékbe tartozik: a nyomok egy sertéstelepre vezetnek, ahol luxuskörülmények között nevelik a mangalicákat, hogy aztán „oldott izomtónusú” húsként mérhessék ki őket méregdrágán. Nem hiányzik a szerelmi szál sem a sztoriból, a főszereplőnek és elbeszélőnek tekinthető nyomozóhadnagy szívét egy zászlóslány ejti rabul. A fabula ismertetésével persze még csak a dolgok felszínét kapargatjuk. Nem kell sokáig vakarnunk, azonnal feltűnik alatta a társadalmi szatíra mint lehetséges olvasat. A különleges és hipermodern sertéstelep – amelyet a szereplők kolostornak neveznek –, ki tudja, miért, azt a varrodát juttatják eszembe, amely Grendel Lajos *Einstein harangjai* c. könyvében a rendszerváltás után hirtelen apácázárdává változik. Mindenesetre itt is meglehetősen gyanús ügyletek folynak. Csakúgy, mint az Állami Számvevőszék élén, ahol az utódlás kérdését a *Keresztapá*ba illő eszközökkel intézik. A voltaire-i szatíra nem kíméli a történelmi egyházakat sem, amelyek valamiért szintén nagyon a bögyében vannak Bognárnak: a képtelen valót nagyon is jól jellemzi az a jelenet, amikor egy érsek, egy református püspök és egy rabbi elindulnak hajtányon Debrecen felé, hogy a sínek megfelelő állapotáért imádkozzanak.

Vagy amikor egy előénekes és a gyülekezet azért könyörög Istenhez, hogy az Állami Számvevőszék élére az apja hathatós közreműködése révén kinevezendő tizenkét éves gyermek jó vezetője legyen a fontos ellenőrző szerepet ellátó intézménynek, és egyben maszkulin ideálként is helytálljon: „És végül kérünk, Úr Isten, / Hogy így felnövekedvén / Férfiereje fejlődjön hatóvá, / Hogy a házelnök asszonyt megfelelőképpen tudja kormányozni, / És látványától a nők teherbe essenek az országban, / Megállítva ezzel népünk fogyását!” (*Imádkozzunk*) A blaszfémikus imádság, amely a kötet több pontján is felbukkan, nem intézhető el a szentségtörés és a botrány fogalmaival. Bognár Péter nem a Pussy Riot. Az ő szövegei mintha arra döbbeneténék rá, hogy ennek az erkölcsében végletekig kiforgatott fiktív világnak egyszerűen tényleg nincsenek olyan értékei, amelyek megőrzéséért és kibontakoztatásáért felsőbb hatalomhoz lehetne könyörögni, így aztán jobb híján marad a hatalmasok és a percemberek boldogulása, amelyet viszont véresen komolyan kell vennünk. Az olvasót a szöveg végig szigorú és makacs következetességgel szorítja rá arra, hogy a brutális, ámde nem minden fekete-humor nélkül megírt leszámolások, vérlázító, viszont pitiáner machinációk nevetségessége mögött mindig észrevegye a kozmikussá növelt dráma lehetőségét is. Mintha a banális szerencsétlenségek és a kisstílus alávalóságok mögött egy pillanatra felvillanna egy shakespeare-i tragédia díszlete, mintha a gyanús ügyletekbe keveredett és az újságolvasás közben oly könnyedén megvetett közszereplők sorsa most a versek világában egyszerre szorongás és katarzis tárgyává válna. Az értékek elbizonytalanítása és az ítékezés felfüggesztése, amely ebből a parodisztikus gesztusból következik, szerencsére nem csupán kiüresedett posztmodern manír Bognár esetében, hanem funkciója is van, mégpedig az, hogy a verseskötet maga, szerepeljenek benne bár egymást nemtelen eszközökkel mérszároló politikusok valós referenciával bíró pártkötődéssel, ne váljon pártos (pártellenes) költemények és kész igazságok gyűjteményévé. Ez nem is olyan kis érdem, ha belegondolunk például, hogy mekkorát bukott ezen a téren Parti Nagy Lajos *Fülkerforja*.

A könyv tehát vitriolos és korántsem egyszer használatos látomást kínál a nyilvánosság világról. Egyébként, ami azt illeti, ha már satírával van dolgunk, a kötet idevágó szövegeiben picivel több nyelvi leleményt, kicsivel több nyelvi abszurditást is elviseltünk volna, hiszen a botránykrónikák nyelve egészen egyértelműen paródia után kiált. Ám Bognár jól láthatóan nem az enervált szófacsarók útját járja. A szójátékok és a nyelvi szörnyetegek túltáplálása helyett inkább a szuggesztív mondatszerkesztést erősíti fel, és ezzel a hiszékeny beszélő és hallgató szerepébe bővíti bele a vers énjét és befogadóját is. Azt kell mondanom, nem rossz megoldás ez sem, hiszen a fontoskodó ismétlés és az (ál)naivitás fontos eszköze a tömegmédiá manipulátorainak. Így lesz a kötetnek talán a legszórakoztatóbb verse az, amelyben az ÁSZ új vezetője először jelenik meg: „Megindult az utódlás folyamata, / És szakértők szerint felgyorsult ez a folyamat, / Felgyorsult és megkomolyodott, / Csak ki lesz az utód, ez volt a kérdés, / De most felgyorsult ez a folyamat.” (*Személycsere az ÁSZ élén*)

Azonban, mint már utaltam rá, Bognárt mintha nem elsősorban a satirikus és a parodisztikus lehetőségek miatt érdekelné a bulvár világa. Bár könyve az elmúlt évek egyik legmulattatóbb verseskötete lehet, a szövegek egy jó része, amikor a bulvárt megidézi, már túl van a gunyorosságon és a komikumon. Egyszerűen az érdeklő szerzőjüket, hogy mi az, ami ezekből a sokszor jogosan lesajnált történetekből a létünkről megtanulható. Itt említhető, a *Göttingen, 300 g, 25. hét c. vers*, amely egy koraszülött életben maradásának történetét menti meg a sziruposságtól; a költemény beszélője álom és ébrenlét határán találkozik a csecsemő-

ről készült tévériporttal, és ez lehetőséget ad Bognárnak, hogy a látvány tudomásul vételének folyamatát finoman és érzékletesen, a lírai énben a történet hatására megszülető felismerést pedig alakulása közben ragadja meg. Egy másik versben arról értesülünk, hogy két állványon dolgozó munkás halálos áramütést kap; a kezdetben tárgyyszerű szöveg hirtelen fordulatot véve metaforikusan jeleníti meg a halál pillanatát. Még az apokaliptikus felhangok is beleférnek ebbe a narrációba: „És a tengerbeli halak mind egybegyűltek, / Az egyikük lezuhant és széttört, / És a kávézóban nem lehetett cigizni, / És az égi madarak mind összegyűltek a mezőkön.” (*Áramütés végzett két munkással*) A halálnak, a tudat és a test elromlásának érzékeny megközelítését olvashatjuk a kötet vezérfonalát képező gyilkosságsorozat áldozatainak leírásában is.

A könyv legszebb versei között vannak azok, amelyek az ének a másikkal való kommunikációjáról, kapcsolatáról szólnak, és amelyek némely esetben akár szerelmes versként olvashatók. Ezek közül kiemelkedik a *Köszönöm a vendéglátást, élmény volt* c. szöveg, amely arra kérdez rá, hogy az elmúlással való szembenézés mennyiben osztható meg társunkkal. Kiváló szöveg az *Óda* is, amely József Attila azonos című versének átirata. Bognár itt a szerelem kozmikus dimenzióit „belek alagútjai”-nak biológiai leírása helyett egy feketelyuk kvázitudományos bemutatásával illusztrálja, mégpedig úgy, hogy olyan lírai ént teremt, aki az elején még maga sem érti, miről beszél. A fizikai terminusokkal és a szövevényes alárendelő tagmondatokkal való küszködés a megfogalmazhatatlannal való találkozás drámáját közvetíti. Éppen ezeknél a kiváló verseknél ütköznek ki a legjobban a kötetrel kapcsolatos problémák.

Ezek a szövegek látszólag nem illenek bele a kötet bűnügyi történetébe, és a bulvármédia inspirációja sem mutatható ki rajtuk meggyőzően. Ha viszont komolyan vesszük a szereplők listáját, amelyet akárcsak egy dráma esetén, a kötet elején olvashatunk, és amelyben az „Én” is fel van tüntetve, akkor a könyv szerelmes alanyát a nyomozás egyik résztvevőjeként azonosíthatjuk, aki fiatal hadnagyként beleszeret kolléganőjébe, az Olettkának becézett zászlóslányba. A szerelmi tematikájú versek ezek szerint róla szólnának, noha a dolog talán szándékosan el van bizonytalanítva, ugyanis a lista költőként nevez meg egy bizonyos Hesslinger Antalt, aki szintén fiatal rendőrhadnagy. Lehet tehát, hogy pl. az *Óda* az ő verse. Azonban akármelyik hadnagy legyen is a költői alany, a szerelmi tematikának végül is nincs tétje a nyomozás történetében. Ezért a szerelmes versek is mintha kilógnának a koncepcióból, ami nem lenne baj – elvégre az alkalmi költészetet is lehet magas szinten művelni. Ami miatt mégis előhozakodom vele, az az, hogy rögtön a vadászbalesetnek tűnő gyilkosságot leíró vers után az *Olettká aláereszkedése az üveglifttel* c. szöveg következik, amely a nyomozóhadnagy és szerelme első találkozását meséli el. Vagyis a szerelmi szálnak a kötet tematikus súlypontjain túlmenően meglehetősen hangsúlyosnak kellene lennie a nyomozás történetében is. Márpedig ez még a tömegkultúra sémái szerint sincs megoldva a könyvben, vagyis nem jelenik meg semmilyen összefonódás a nyomozás folyamata és a szerelem kibontakozása között (a női főszereplőt a rosszfiúk még csak el sem rabolják, megmenteni nem kell, a szerelem a nyomozó személyes motívumait az ügyvel kapcsolatban nem befolyásolja), és akkor még nem beszélünk olyan izgalmas poétikus lehetőségekről, mint amilyenek a gyilkosság és a szerelem metaforikus összefonódásában vagy a szerelem érzelmi motiváltsága és a nyomozás racionális logikája közötti feszültségben rejtőzhetnének. A szerelemmel és a szexualitással kapcsolatos versek közül egyedül a *Tango Muerte (P. S.)* címűben találtam visszacsatolást, ha nem is a kötet sztorija, de a bulváros tematika és a médiumok világa felé, már amennyiben

ehhez elég az, hogy a költemény egy interneten keresztül létesített aktust beszél el. Lehet, hogy némi pikantériát hozzáad a történethez, hogy a távolsági szex eme válfaját éppen rendőrök művelik, viszont ez az adalék inkább zavarja, mintsem elősegíti a szöveg élvezetét.

Ha őszinték akarunk lenni, azt mondhatjuk, hogy az egyes szövegrészek megmunkáltsága sokkal jobb, mint a kötetben kibomló történeté. Inkább lazán egymásba kapcsolódó, egyenként jó ötleteket láthatunk, ám kidolgozott bonyodalom már nincs, mint ahogy a meglepő fordulatok és a krimire jellemző intellektuális feladványok is hiányoznak. Mintha a posztmodernül sematikus befejezés is e hiány takargatására szolgálna. Az történik ugyanis, hogy nyomozóink a sertésstelepen megtalálják az ügyet eldöntő bizonyítékot, a kötet viszont előbb véget ér, mint hogy megtudnánk, mi az, és mire vonatkozik. Igaz, ami igaz: ott ahol nincs valódi ügy, ott nem lehet bizonyíték sem. Olyan ez, mint *A 49-es tétel kiáltásának zárlat*a. Csakhogy nem mindegy, hogy a nyitva hagyott befejezés előtt van-e át gondolt epikus anyag, vagy nincs.

Persze nem célja Bognárnak kerek történetet írni, könyve inkább csak egy történet lehetőségét próbálja felvázolni. Azonban így is megmarad az a probléma, amely még a szerelmi tematikával kapcsolatos hiányérzeteinknél is lényegibb, hogy tudniillik a szerző a kötetkoncepció ébrentartása kedvéért néhány a narráció szempontjából szükséges, de költőileg súlytalan részlet beiktatására kényszerül. Ezen helyek metaforizációjára nagy erőfeszítések történnek, ám az üresjárat sokszor így is nyilvánvaló, és ezt csak fokozza a történet érdektelensége.

A bizonyíték megtalálásához vezető jelenetsor is ilyen: Olettká és a hadnagy csőre töltött fegyverrel, egymást fedezve nyomul be a sertésstelepre, a költemény ide vonatkozó része pedig azt írja le, hogyan hangolódik a lírai én figyelme teljesen a nő érzékeire: „Óvatosan rálép, a moha besüpped, / A zöld és az arany egymásnak feszül, / Látom az egyensúlyát. / A kulccsal némán kinyitja az ajtót.” (*Az 1-es számú gondozóegység megebédelt*) Jól etalált, a prózai közléshez képest sűrű, jelentésekkel telített leírás ez, viszont az elmesélt fabula vérszegénységének tudatában mégis azt mondanám, hogy Bognár csak elhúzza a mézesmadzagot az olvasó orra előtt, aki aztán töprenghet, megérte-e hagynia magát félrevezetni. Egy-egy erőteljes, felstilizált nyelvvel megírt momentum, elolvasása után ugyanúgy nem ismerjük a dolog költői tétjét, mint ahogy Tarantino nevetségességig erőszakos jeleneteiben a mesterségbeli tudás vitathatatlan jeleivel és a letaglózó képi fogalmazással szembesülve sem tudjuk mindig eldönteni, hogy nem csak blöff volt-e az egész.

Amikor pedig éppen nem a tetszetősre csiszolt narratív részekkel próbálja Bognár a kötetten átívelő koncepciót biztosítani, akkor előfordul, hogy humoros részletekkel tartja fenn a bulvárvilág jelenlétét. A már említett *Imádkozzunk* c. vers és más viccesebb szöveghely szerencsésen oldja ilyenkor a megfeszített olvasást, ám bármilyen fájdalmas is, felmerülhet, hogy egyes sorok szerepe nem merül-e ki a helykitöltésben: „Kérünk, Úr Isten, őt [ti. a Szűzanyát] kövesse, az ő tanácsait, ő érte lángholjon, / Ne pedig ezekért a kevély dögökért, akik kifekszenek a Margitszigetre cigizni...”

Bognár szerkesztőkészsége és kreativitása mikroszinten jobban működik, mint nagyban. És ezt egy költőnek nem is kell szégyellnie. Neki is, mint minden rendes költőnek, a nyelv szerkezetével, grammatikájával van randevúja. Vagyis magában a nyelvben rejlő lehetőségek foglalkoztatják, a mondatok és a gondolatok struktúrája és zeneisége, mondhatnánk úgy is: a forma. Néhány rímes szövegtől vagy szonettimitációtól eltekintve ugyan nem kísérletezik kö-

tött verstechnikákkal, viszont amit az ismétlés és a variáció eszközeivel meg lehet tenni a szabadvers keretei között, azt megteszi. És láthatóan nagy kedvvel nyúl már kitalált mondatokhoz, szövegtörödékekhez, amelyeket aztán más-más szövegkörnyezetbe helyezve alakít át hol ráérős, hol rövid, kopogós mondatai közé fűzve őket. Még a jelöletlen idézetek prózafor-dulatos, meguntnak hitt hagyományától sem riad vissza, szemtelen módon már az első köl-temény első oldala is Tasnádi Istvántól származó vendégiszöveg. Az átvett és a hozott anyag összegyűrásában, a nemes értelemben vett barkácsolásban Bognár valósággal lubickol, ám csak annyira lubickol, amennyire kell. Nagyon finoman, a szélsőségeket kerülve hoz vissza ezzel valami olyasmit, ami mintha kezdett volna hiányozni a fiatal magyar költészetből.

Reméljük, nemsokára irodalmi szilveszterek és farsangok kedvelt feladványa lesz a szer-ző zaklatott ismétlésekkel tűzdelt, egyedi mondatszerkezeteinek paródiája: „Tudom, vagyis hát úgy érzem, hogy a dolgaink tartanak, és ez a biztosabb, / Hogy alszunk és ez tart, és a reggeli nyugalom is tart, és ez a biztosabb, / Mert hát ha tudott így lenni, akkor ez így is van, és ez a biztosabb...” (*Köszönöm a vendéglátást, élmény volt*). Ha már több publikáció lenne Bognár háta mögött, azt mondhatnánk, hogy a rögeszmés pontosítás és újfelfogalmazás a védjegyévé vált: „És így lassan szivárogni kezd, vagyis elszivárog / Amit kigondoltam, az ösz-szefüggések elszivárognak...” (*A délelőtt bekeretezése*) A mondandójába belekeveredő em-bert idézi meg ez az eljárás. Márpedig Bognár kiválóan műveli azt a fajta kuszaságot, amely-ről tudjuk, hogy mögötte rend és fegyelmezettség van.

Az abszurditásig menő ismétlés a szuggerálásnak is fontos stilisztikai eszköze. Ennek se-gítségével valósul meg a banális és az emelkedett, a nevetséges és a tragikus kevercse, amely szükséges ahhoz, hogy a sajtó efemer világa kapcsolatba léphessen az irodalmi szövegalko-tással. Némely esetben szinte nyomon lehet követni, hogyan válik a hírszövegből költemény: ilyen pl. az *Aramütés végzett két munkással* esete, ahol a versszak első sora mindig az előző versszak utolsó sorával egyezik, ami lassítja az olvasást, kimerevíti a cselekmény egyes idő-pillanatait, amíg végül az esemény sor – vagyis a súlyos égési sérülés – leírása maga is költői vízióba – a már említett apokaliptikus leírásba – megy át: „A nevek ráolvadtak a hangszínek-re, / A nevetések fényt kaptak, elavultak, / És a tengerbeli halak mind egybegyűltek.” A ver-set záró, önmagában hivataloskodóan banális mondat így válik egy drámai folyamat betelje-sítőjévé: „A felelősöket pedig felelősségre fogják vonni.” Az ismétlés fontos szerkezeti elem a *Brutális kettős gyilkosság Érdén* c. költeményben is, amely egy szerelemföltésből elkövetett gyilkosságot és annak megbosszulását meséli el. A tárgyilagos stílusban megírt eseményso-rozatot ez a három sor többször is megszakítja: „Félelem van a földön, / Az agy mélyéből föl-jön a sírás, / És a térben jajgatásszerű nevetéssé lesz.” Bár a harmadik sor kissé kimódoltnak tűnhet, a metaforikus részletek és a száraz történetmesélés e pofonegyszerű ütköztetése ér-dekessé teszi ezt a kiemelkedőnek nem nevezhető, ám nagyon olvasmányos szöveget. A szerző az ehhez hasonló szövegépítkezés révén visszaadja a refrénnek az őt megillető helyet a költészetben.

Ám az ellentétes regiszterek és értékminőségek játékánál fontosabbnak tartom, hogy a „sűrűbb”, jelentésekkel sokkal jobban telített darabokban is hitelesen szólal meg a kétkedő és megrendült ember hangja, méghozzá pongyolaság és modorosság nélkül. Ez bizony nagy tel-jesítmény, főleg ha meggondoljuk, hogy a szerző stílusa már szinte most összekeverhetetlen máséval, miközben verssorai gyakran leszűkültek és redundáns szókincsből építkeznek. Frissít-ő és üdvös a bulvár jelenléte a könyvben. Ám a kötet legerősebb monológjai hosszabb életű-

ek lesznek nála. A bennük életre csiholt nyelv akkor is használható lesz, amikor Bognár sokadik kötetét olvasva már arra sem fogunk emlékezni, kicsoda az a Hesslinger Antal nyomozóhadnagy, és már „H. G. szomelié, fiatalabb polgár” kilétén sem fogunk töprengeni. Egyébként én tudom. De nem árulom el.

PÉRELI ZSUZSA: AEQUILIBRIUM